

NA CESTÁCH

Kromě usedlých rolníků, řemeslníků a dělníků znala minulá století také rozsáhlou kategorii lidí „světem jdoucích“. Patřili mezi ně zejména specialisté, kteří by jen v okolí svého bydliště nenašli dostatečný odbyt pro své výrobky nebo služby, a tak trávili velkou část roku na cestách a nabízeli svoje schopnosti často i na území několika států. Taková práce byla náročná, leckdy ale přinášela vyšší výdělek než prosté sedláčení u rodné chalupy. Coby světem protřeli lidé bývali také nositeli různých inovací, novinek a módních trendů, a stávalo se, že dokázali poradit i s problémy, které nespadaly do jejich hlavního oboru. O některých z nich se dokonce říkalo, že umí čarovat, a oni sami této pověsti občas využívali. Na druhou stranu ale nebyl každý „světem jdoucí“ vždy vítaným hostem. Na cestách se totiž kromě řemeslníků, obchodníků a různých tovaryšů a krajánků pohybovali také jednotlivci, jejichž obživa spočívala částečně v žebráctví nebo drobné kriminalitě.

Kromě těchto kočovných a putovních zaměstnání se samozřejmě na cestách ocitali i další lidé, které osud či příležitost vytrhly z jejich domovské obce a kteří si našli stěhovavou obživu. Patřili mezi ně zejména vojáci a jejich doprovod, různí kejklíři, cirkusáci a baviči nebo cestující kupci a nákupčí. Přibližně od 19. století také začal stoupat význam profesí pracujících v dopravě, zejména u železnice, a v turistickém ruchu. Dnes už sice mnozí z nás pravidelně vyrážejí na pracovní cesty nebo odborné konference třeba i přes půl světa, s výjimkou různých obchodních zástupců a podomních obchodníků, kteří se dobře vyznají ve „svém“ regionu, nám ale zpravidla chybí to, co bylo pro původní lidi „světem jdoucí“ takřka pravidlem – důkladná znalost široké krajiny a lidí, kteří ji obývají.

BEMATISTA

Jedním z nejprimitivnějších postupů, jak měřit vzdálenost, je počítání vlastních kroků. I když jde o činnost, která nevyžaduje žádné další znalosti nebo pomůcky, její přesnost obvykle není valná – různí lidé dělají různě dlouhé kroky a na účinnosti měření se podepisuje i náročnost terénu, který je třeba překonat. Starověcí zeměměřiči a vojevůdci se proto spoléhali na takzvané bematisty neboli krokoměřiče, kteří se odměřování vzdálenosti chůzí věnovali profesionálně a na jejich výsledky byl větší spoleh.

Bematisté doprovázeli mimo jiné egyptská vojska nebo armádu Alexandra Makedonského a přesnost jejich měření udivuje historiky dodnes. Řecký geograf a matematik Eratosthénés dokonce zjištění bematistů použil při vypracování svého velmi přesného výpočtu obvodu Země. Nepochybně museli dobře ovládat alespoň základy matematiky, aby například správně zprůměrovali naměřené údaje. Uvažuje se i o tom, že používali nějaké technické pomůcky, i když to není doloženo písemnými prameny. Mohlo jít především o odoometr, tedy kolečko, které před sebou zeměměřič tlačí a na němž jednoduchý mechanismus ukazuje, kolikrát se otočilo. Svě výpočty a měření také publikovali ve spisech zvaných „stathmoi“ („úseky“), kde kromě číselných údajů zmiňovali i další geografické informace o krajině podél cesty včetně popisů fauny, flóry nebo místních zvyklostí.

Mezi bematisty, jejichž jména se nám dochovala až do současnosti, vynikal například Filonides původem z krétského Chersonésu (nezaměňovat se známějším Chersonésem na Krymu). V Alexandrově armádě byl zařazen mezi ženisty a dohlížel na postup armády a přípravu jejich itinerářů, případně sloužil i jako kurýr. Zároveň byl také populárním atletem a věnoval se, nepřekvapivě, především dálkovému běhu v kombinaci s dalšími disciplínami. Je doloženo, že přinejmenším jednou vyhrál pentatlon, který zahrnoval i hod diskem a oštěpem, skok do dálky a zápas. Další známí Alexandrovi bematisté jako Baetón a Diognetus se zase pokoušeli prosadit také literární tvorbou. Jejich osudy tak dodnes poukazují na řecký ideál kalokagathie – ideálního rozvoje osobnosti po všech stránkách.

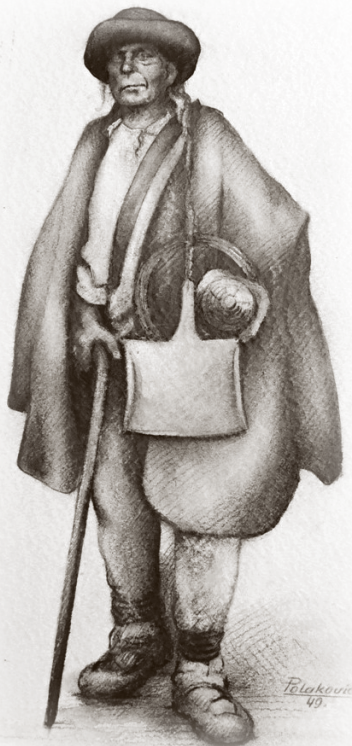
DRÁTENÍK

Postava chudého slovenského dráteníka patří v české kultuře k dobře zažitým romantickým obrazům. Vzdělané vlastenecké kruhy 19. století

v ní viděly jak putujícího svobodného tuláka, který se živí vlastní šikovností a důvtipem, tak i především bratra – Slováka přicházejícího z rustikální, nezkažené země pod Tatrami. Právě takovou podobu má třeba i v první původní české opeře Dráteník Františka Škroupa a Josefa Krasoslava Chmelenského z roku 1826. Skutečnost ale byla a je pestřejší než tyto idylické obrazy. Počátky řemesla jsou spojeny se středním Povážím a Kysucemi. Obyvatelé tohoto chudého kraje si po zrušení nevolnictví koncem 18. století začali hledat další způsoby obživy. Chodívali pracovat do slezských železáren, a přitom se seznámili se zpracováním drátu a začali se mu kreativně věnovat i doma. První písemná zmínka o slovenském drátenictví je známa z roku 1828, ale už v polovině 19. století se jim živily dvě třetiny mužů z přibližně 150 kysuckých a hornopovážských obcí a ujalo se také o něco východněji na Spiši. Z příležitostného způsobu obživy se stalo uznávané řemeslo.

Nejprve se dráteníci věnovali převážně opravám nádobí a nástrojů a výrobě různých drobných předmětů, postupně se ale zdokonalovali a rozšiřovali svoje portfolio. K drátu přibyla i výroba z plechu, osvojili si také klempířské nebo zámečnické dovednosti. Od dráteníků tak šlo koupit třeba i kuchyňské náčiní, pasti na myši, ptačí klece, hračky nebo různé ozdoby. Se svým zbožím hodně cestovali a neobešli se bez dřevěné krosny zvané klomfa, v níž a na níž nosili vše potřebné. Na cestách je někdy doprovázeli také mladí chlapci v učení – džarci, kteří si přilepšovali koledováním a někdy i žebrotou.

Postupem času se produkce drátěných a plechových výrobků se začala soustřeďovat do dílen, které zakládali nejschopnější dráteníci a které zaměstnávaly desítky i stovky osob včetně podomních prodejců – hauzírerů. Díky vystěhovalcům vznikaly velké drátenické provozy třeba i v USA nebo Jižní Americe. Velký význam pro ně měla ale také ruská carská říše, kde zase díky nízké úrovni tamního průmyslu

Starý dráteník.

Dráteník Ján Tabačár z Vysoké nad Kysucou, kolem roku 1914.

nenacházeli konkurenci. Stále dílny a obchodní sklady provozované dráteníky původem z Pováží a Kysucí tak bylo možné najít nejen v Moskvě a Petrohradě, ale třeba i v sibiřském Irkutsku nebo na úpatí Kavkazu.

Nutnost věnovat se vandrovnímu drátenictví tak často zbyla jen na ty, kteří byli v tomto umění nejméně zdatní. A právě ti často mířili do Čech a posilovali tak již zmíněnou představu chudého slovenského dráteníka – oproti ostatním zemím totiž v roce 1878 zakázala pražská obchodní komora slovenským drátenickým podnikatelům z konkurenčních důvodů výrobu a prodej plechového zboží, zatímco na jejich „světem jdoucí“ chudší kolegy nedosáhla. Průmysl ale nakonec řemeslo, které mu pomáhalo vzniknout, předešel. Ve dvacátých až čtyřicátých letech 20. století se ještě slovenští dráteníci pokoušeli zakládat svépomocná družstva, těžkou ránu jim ale zasadily hospodářská krize i poválečné znárodnění. Drátenická tradice nicméně pokračuje i v současnosti díky četným samostatným uměleckým dráteníkům, byť už je její celkový ekonomický význam minimální. Střediskem řemesla je stále Slovensko, i v České republice ale dnes působí řada nadšenců a uměleckých řemeslníků, kteří si osvojují tradiční postupy a často k nim také přidávají vlastní originální postupy a způsoby vyjádření.

ZVĚROKLESTIČ

Hospodářská zvířata byla dříve na venkově všudypřítomná a každý sedlák si musel osvojit alespoň základy chovatelství, byť třeba nikde neseřsané a předávané z generace na generaci. Kromě samotné péče o dobytek bylo ale také třeba plánovat a určit, která zvířata půjdou na chov, která jen na práci a která na maso. Zejména nadbyteční samci, u kterých se nečekalo kvalitní potomstvo, byli kastrováni, aby se zklidnila jejich výbojná povaha a případně aby také lépe přibývali na váze. Většinou nešlo o složitou operaci a při troše snahy ji mohl vykonat i obecní pastýř. Nesla ale svá zdravotní rizika jak pro zvíře, tak v případě býků, hřebců a dalších větších a bujnějších samců i pro vykonavatele, takže lidé dávali přednost službám specialistů – zvěroklestitčům neboli miškářům, nunvářům či švihákům.

Zvířat ale zase nebylo tolik, aby se zvěroklestitč dokázal uživit jen v blízkém okolí svého domova. Často proto vyráželi do světa. Například obyvatelé moravských Bojkovic a Slavičina, kteří byli tímto řemeslem proslulí, se tak dostávali až do Německa nebo na Balkán, a domů se vraceli jen na zimu. Odcházeli oblečení do charakteristických holínek

Zvěrokleštičský nástroj z černoorského pohoří Durmitor zvaný „falaci“. Přesné informace o tom, jakým způsobem se tato dřevěná palička používala, se bohužel ve sbírkách Národního muzea nedochovaly. Dramatické scény z balkánských hor zahrnující souboje mezi pastevci ozbrojenými takovýmto nástrojem a znepokojeným beranem, kterému jde téměř o vše, proto tentokrát ponechávám na fantazii čtenářstva.

podobných mysliveckým, vesty s řetízkem a kabátu s perleťovými knoflíky, s sebou si nesli na řemeni koženou, poněkud specificky zapáchající brašnu zdobenou motivy koní a býků. V brašně pak měli nástroje, zejména nože, jehly, dřevěné svorky zvané „klemky“, dezinfekční zásyp, jehly a nitě. Mezi hlavní zvěrokleštičské dovednosti patřily kromě zkušeností rázu veterinárně-anatomického také schopnost uklidnit oprávněně znepokojené zvíře nebo umění provést příslušný úkon rychle, hbitě a bez uvázání.

Zvěrokleštičtství svým provozovatelům poměrně dobře vynášelo, a tak mezi svými usedlejšími sousedy patřili k těm bohatším a světaznalejším a leckdy to i dávali najevo – schválně se mezi sebou třeba bavili cizími jazyky pochycenými na cestách, a kromě nich měli i svůj vlastní „švihácký“ žargon. Díky svému relativnímu bohatství bývali vhodnými partnery ke sňatku, ale zároveň měli pověst dobrodruhů, kteří nemusí být morálně na výši, a o některých se dokonce tvrdilo, že mají další rodinu v cizině. Více než chlapci z nunvářských rodin tak byly ceněny jejich sestry, které zpravidla dostávaly bohaté věno. Aby zvěrokleštiči omezili konkurenci a dohlédli na udržení kvality řemesla, zakládali vlastní cechy, v moderní době také na jejich zkoušky dohlíželi spolu s mistry řemesla i zvěrolékaři. Zvěrokleštičský učeň musel před nimi prokazovat svůj um nejen po teoretické stránce, ale i prakticky, nejčastěji na praseti. Byli to nakonec také veterináři, kdo zvěrokleštiče v jejich poslání nahradil. Zánik řemesla, které navzdory rozpadu Rakousko-Uherska a ztíženému cestování docela dobře prosperovalo ještě za první republiky, přišel po druhé světové válce.

Pro vykleštěné samce se v minulosti v češtině používalo jiné pojmenování než pro „plně vybavené“. Některé z těchto pojmů známe i dnes, i když třeba už jen v přeneseném významu, jiné jsou pozapomenuté. Býk se mohl stát i dnes známým „volem“, ale také „výřezkem“, „výklestkem“, „běhounem“ nebo „bulíkem“. Vykleštěný beran býval „skopec“, a to i ve zvěrokruhu, a z původního hřebce se zase malou operací stal „valach“. Slovo „vepř“ se k samci prasete vztahovalo zejména v tomto významu, vykleštěná svině zase bývala označována jako „nunva“ nebo „nunvice“, což původně znamenalo jeptišku. Vykastrovaný pes byl „fešák“, kocour zase „macek“ a kozel „hňup“ nebo „cap“. Kohout se mohl stát „kapounem“, slepice „poulardkou“ a na nebohého kačera zbylo pojmenování „ententýk“.